

Egy falusi bábaasszony visszaemlékezéseiből¹

Szeremle Bács-Kiskun megyében fekszik, Bajától 8 km-re, a Duna mellett. Lakói református magyarok, akik az ártérben a török hódoltságot is átvészelték. A dunántúli Sárközzel tartják a rokonságot, a házassági kapcsolatok a legutóbbi időkig gyakoriak. Magam is szeremlei születésű vagyok, s mint szülésznő dolgoztam itt 42 évig. Mint bábanéni megismerhettem a falu szerelmi életének titkait, a házaselet, a terhesség, a szülés, a csecsemőnevelés szokásait, babonáit. Pályamunkámat fiam és orvos ismerőseim, és a bajai Múzeum biztatására írtam, egy részét pedig a dr. Solymos Edéné által összeállított kérdőívek alapján készítettem el.

Régen is, meg most is könnyen felismerhető volt a terhesség, mert annyiféle tünete volt: undorodás, bőfőgés, hányás, nyálfolyás, az emlők megduzzadása és az arcon májfoltok, a szemöldök szőkülése, a menstuáció kimaradása stb.

A terhesség alatt csak olyankor kímélték a munkától, ha jómódú volt a terhes és főleg ha a szüleinél lakott, de még ott is ritka esetben, mert az volt a hit akkoriban, hogy ha a terhes sokat dolgozik, sokkal könnyebben és gyorsabban megszül, ezért még a legnehezebb mezei munkákra is elvitték, viszont a vetéléstől nem féltették, mert örültek volna, hogyha nem lesz gyerek. Attól viszont félték, hogy a terhest még viccből, játékból se dobja meg valaki, vagy ne szórjanak rá apró szemes-féléket stb., mert az meglátszik a gyereken. A terhesnek nem volt szabad nézegetni, megcsodálni ótváros, sebes, torzszülött vagy nyomorult gyereket, mert az övé is hasonló lesz. Nagyon tartották és megértették, ha a terhes kívánós volt, ha megtudták hogy esetleg náluk kívánt meg valamit, mindjárt elé is vitték, nem sajnálták a kívánós terhestől semmit.

A századforduló éveiben – ahogy tapasztaltam és hallottam – nemigen volt kímélet a házaselet kérdésében sem, el sem hitték, hogy az árthat a terhesnek. Előfordult sok esetben, hogy közösülés közben, vagy utána erős vérzések keletkeztek, sőt vetélések is történtek ilyen okból. Óvakodott a terhes nő a leeséstől, az elbotlástól, az elcsúszástól, az ütéstől, az ijedségtől, a torzan fejlett, vagy ikergyümölcstől, a kicsírázástól, mert az is ártalmas volt.

A has alakjáról következtettek a gyerek nemére, ha csúcsos volt a has, akkor fiút jósoltak az öregasszonyok, ha szélesebb, laposabb, akkor lányra esküdtek. A mi községünkben kimondott egyke-rendszer volt, kivétel volt a három gyerek. A terhesség ellen sokféleképpen védekeztek. Láttam fém-ből való *opturusz* nevű dudli kinézésű karikás műszert, melynek a kiemelkedő részét bedugták a méhszájba, a lapos karikája pedig kívül rápatadt a méhszájra, de nyilván sok bajt csinált a kemény, éles fém műszer. Azonkívül volt egy rugós gyűrűs *gumipesszárium*, amit kívülről szorítottak rá a méhszájra. Hát ezeket még az öreg bába, meg még orvosok is ajánlgatták az asszonyoknak. A *Kan Örzse* néni még anyarozsszemeket is ropogtatott velük száraz állapotban. Ha fogamzás történt, a férfi a nőt okolta, az asszony meg a férfit. A férfiak kotonnal védekeztek, vagy megszakítással, de bizony az soknak nem tetszett, – újabb állandó veszekedésre adott okot. Ha valahol már létrejött a nemkívánt terhesség, a kilencszázas évek elején, illetve első felében volt két öreg kuruzsló asszony, akik rokkavassal benyúltak a méhszájba és ott összecsavargatták azt a kb. 30 cm ceruza vastagságú vasvesszőt. Többször is próbálgatták, vagy sikerült, vagy nem. Az asszonyok maguk a cédrusfa gallyat kifaragták és azzal pszikálgatták magukat, meg mályva gyökérrel, persze egy sem volt steril. Rágták az anyarozs is. Többen csinálták fémkatéterrel, még talán olyan is volt köztük, aki ki is főzte a katétert. És később már mind többen beszerezték a braun-feckendőt is és így egymásnak kölcsön is adták a katétert is, meg a feckendőt is, pláne rokonoknak, komaasszonyoknak, szomszédasszonyoknak. Ilyen dolgokban nagyon szívesen kisegítették egymást.

¹ Részletek a szerzőnek az 1980. évi Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton díjat nyert munkája alapján készített és a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának ülésén 1981. január 16-án elhangzott előadásából. (Szerk.)

A meddőséget akkorjáiban szerencsének és erénynek tartották. Nem kell neki kölykekkel vesződni, inkább egy darab földet, vagy szőlőt, vagy tehenet gondoztak. A meddő asszonyt okosnak, ügyesnek tartották. Azt nem is firtatták, hogy melyikük a meddő? Nálunk bizony nem tartották válóoknak a meddőséget, soha ilyesmi nem fordult elő. Nőgyógyászati rendelkezések nem is voltak, meg el se mentek volna ilyesmivel orvoshoz. Először, mert szegyeltek férfihoz menni vizsgálatra, másodszor, mert azért fizetni is kellett volna, inkább eljöttek a bábához, fizetni se kellett, meg nem is tudta meg senki.

A szülés. Ágyban egyáltalán nem szültek a parasztasszonyok. Először, mert az ágyneműt sajnálták, másodszor az öreg bábánál elfogadott séma volt, hogy guggolva a földön, vagy széken ülve könnyebben szülhet az anya. A székes szülés úgy történt, hogy a gyékényt bevont, sodrófás lábú parasztszéket lefektették a földre hanyat és arra ültették a szülő nőt. A szék fa részzeit beszokták csavarni ruhafélével, hogy ne törje az anya farát és lábait. A szék alatt elég tágas hely volt, úgyhogy kis kerek fateknőt, vagy kis lavort lehetett alátenni, abba folyt az esetleg megrepedt burokból a magzatvíz is és abba belecúszott a megszületett magzat is. Persze gátvédelemről ott szó sem lehetett. Nyomni ilyen helyzetben az anya jól bírt, és súlyánál fogva is gyorsabban nyomult lefelé a koponya. Olyanformán ült a lefektetett széken, mint a vécén. Előre be volt szerezve a pálinka, azt itatgatták vele a szülés után, tisztán, vagy mézzel. A *magzatfagyút*, a *gyermekszirt* többféle babonaságra használták, még arc szépítő szernek is, idegenek is kérték ilyen célra, de az anya is a májfoltok miatt kente az arcára. Ilyen okból még ki sem felfedőzték a rákenték az arcukra, ezt csak úgy asszonyok között hallottam, meg saját vizeletükben is voltak, akik mosták az arcukat. Rontásra is használták a magzatfagyút, valahogy a keze hátuljára, kézfejre vagy a nyakára kenték, akkor nem tudta elhagyni az illetőt. A burokból született magzatot szerencsének emlegették, jóslgatták. A foggal született újszülötte azt mondták, ha foggal születik a gyerek, azonnal tépjem ki, mert két éves korában eljönnek érte a garabonciások, és elviszik. A lepényt és a burkot is az arcához kenték az anyának, aztán vagy a klozetba dobták, vagy elásták. A lepénynek a neve *mása* volt. A szülő nő alá mindig valami hányavetett, ki se mosott rongyos szoknyát tettek és az öreg baba ugyan le nem mosta a szülés után sem, hanem aládobtak egy száraz rongyot, és még egy jó ideig ki sem cserélték csak összehajtogatta az anya. Ha nem ment el a lepény az öreg baba próbálta húzigálni, vagy a szülő széken nyomtatott, vagy üvegbe fúvatott vele, de a végén ráhagyták, hogy majd kijön az.

Az újszülött kezébe gyorsan belenyomtak egy orsót, vagy tűt, cernát, ha lány volt, a fiúknak pedig valami férfias szerszámot fogót, kalapácsot, hogy ügyes dolgos legyen. Amely újszülött széletterjesztett ujjakkal hadonászott, azt prédának jóslták, amelyik a markát összeszorította, arra azt mondták, hogy takarékos lesz. Az újszülöttet nem szokták mérni régen, csak ha valami feltűnő nagy gyerek volt, azt éppen bekötötték egy kendőbe és ráakasztották a tányéros kilóra, amit a piacon használtak. Ha kukoricáérésben volt a szülés, nagyon hajas kukoricacsövet adtak a baba kezébe, hogy majd ő is nagyon hajas legyen.

Azt is mondogatták, hogy ahol lányok születnek, az anya nagyvérű, nagyon élvezi a házaséletet, jobban mint a férje és ezt rosszallották tőle. A születések a lakoszobában történtek, esetleg még a tágas konyhában is, ahol lehetett lütni. A köldökzsinort elvágták. Ha nem volt jelen véletlenül a baba, akkor is levágták. A leszáradt köldökcsomókat eltették és majd 12 éves korában ki kell a gyerekek oldani, hogy jó kézi munkás legyen, ha fiú, ha lány.

A *gyermekágyas* régen előlombos, rövid, paraszti vászoningben feküdt, amiből könnyen szoptatott, mert ki is gombolhatta, meg föl is húzhatta, azonkívül egy szóttas, fehér vászon pöndölnek nevezett alszoknya volt rajta máskor is. A szoptatás rendetlenül ment. Ha megmoccant a gyerek éjjel is, vagy ha sírt, azonnal nyomták a mellre a szájába, hogy a házbeliek föl ne ébredjenek, meg hát ugye éhes? De volt rá eset, hogy még 2 éves gyereket is szoptattak, meg nagyobbat is abban a reményben, hogy amíg szoptat, nem marad terhes. A tejet ki nem fejték volna a világot sem, azonban ha az első napokban nagyon megtelt az anya melle, és kemény, fájdalmas volt, akkor a férjek kiszopták, és kiköpködték sok esetben. Ha meggyulladt a szoptatós melle, előbb káposztalevelet raktak rá, hogy hűtse, ha pedig mégis gennyes, gyulladt lett, csecskovászt raktak, hogy kifakassza. Ez a csecskovász lisztből, háziszappan-reszelékből anyatejből, állt, amit ruhára tettek és ráragasztották a melle és rendszerint hamarosan ki is fakadt. Az is előfordult, hogy látták, hogy már kevés a teje az anyának, megkértek valami szegényebb, de bőtejű szoptatós anyát, hogy szoptassa a gyereket, ilyenkor inkább természetben adakoztak tejet, túrót, hűsféléket, tojást, lisztet meg még ruhafélét is, szóttas abroszt, törülközőt. Éjjel leginkább az anya mellett feküdt a baba az ágyban, de ha jó alvó volt, bölcsőben tartották éjjel-nappal. Bölcső volt minden házban, ahol gyerek volt.

A *szoptatós asszony* is látogathatta a gyermekágyast, ételt is vibetett neki, csak a saját tejéből rá kellett fejni az anya ágyára, az anyára, a babára, hogy el ne vigye a tejüket, még régen a saját ruhájának madzagjából egy darabot levágtak és az ágyra dobták. Ha a keresztelés kitűzött napjára éppen megjött a keresztmama baja, vagy esedékes volt, inkább cihalasztották a keresztelest, mert akkor keléses, ótváros, vagy fekélyes lesz a gyerek. Ha volt ilyen gyerek, diófalevél főzetben fűrésztötték meg, egész tojást is ütöttek a fürdővizébe. A gyermekágy 2 hétig tartott, s még a kilencszázas évek elején is szóttas

szádafüggőnyt húztak ki a gyerekágy fölé szemmelverés ellen. Nehéz, hosszas szülés esetén minden csomót megoldoztak az asszonyok szoknyáján és kötény madzagján. Nyálás fonál tekeréset, amit az asszonyok nyállal fontak megöntötték forró vízzel és ahogy kibírta a meleget a hasára borították, meg meleg mosogató ruhát is raktak rá, vagy megfűrésztötték nagy fadézsában, amit lugzónak neveztek.

Rontás ellen fokhagyma koszorút tettek az ágyba, a pólyába és a bölcsőbe, fokhagymát még a kulcslyukba is. Szemmelverés ellen a csecsemő homlokára vagy korommal, vagy ami még hatásosabb volt, a vizes cserép kanna fenekéről sáros földet kentek a homlokára, egy 10 fillér nagyságú pontot. Rontás ellen még rózsafüzért fűztek a pólyakötőre, úton is kellett, meg otthon is. Keresztelés előtt még nem neveztek néven a gyereket, csak amikor már meg volt szentelítve, hogy tényleg mi lesz a neve. Volt, hogy hetekig se tudták eldönteni, hogy mi legyen a neve és csak vitatkoztak rajta. Körülbelül 2–3 hét múlva keresztelték meg a gyereket, amikor már az anya fölkelhetett a gyermekágyból. De még a gyereket meg nem keresztelték, addig se a gyereket kivinni az utcára nem volt szabad, se pedig az anyának kimenni a kapun kívülre. Ha jómódú volt a család, és első volt a gyerek, akkora keresztelőt adtak, mint egy lakodalom, 2–300 személyes, zenés, táncos mulatságot. De ilyeneknél 5–6 hét múlva tartották a keresztelőt, mikor már az anya is bírt táncolni.

A gyerekágyast illet meglátogatni az összes rokonnak, komaasszony-jelöltnek, szomszédasszonynak. A közelebbiek vittek ebédet, vagy vacsorát, húslevest, paprikást, kalácsot, rétest, bort és egyéb italokat, sört is, meg pálinka-féléket. Nálunk nem neveztek ezt semminek, csak ebédnek, vagy vacsorának, csupán a szomszéd katolikus községben volt *paszita* meg *babina* a nevük.

Hurtony Julianna

A Rábaköz természetföldrajza¹

Napjainkban mindinkább erősödik a honismereti mozgalom, amelynek célja a szülőföld alaposabb megismerése, értékeinek feltárása, megőrzése, a szülőföldhöz, a hazához való ragaszkodás erősítése, a haza megszerettetése. A honismereti körök elsősorban egy-egy település, táj történelmi értékeit, eseményeit, a lassan kivesző néprajzi emlékeket igyekeznek összegyűjteni, kutatni, leírni, rögzíteni, megőrizni. Ez a munka nagyon értékes, mert nélküle igen sok értékünk veszendőbe menne, feledésbe merülne.

E pozitív fejlődés mellett valahogy negatívan hat az a tény, hogy az előbb említett történelmi, néprajzi kutatások mellett szinte hiányoznak az egyes területekre, tájakra vonatkozó földrajzi leírások, tanulmányok, pedig egy táj, egy ország megismeréséhez a táj, az ország földrajzának megismerése is hozzátartozik. – Véleményem szerint a hazaszeretet, a hazaszeretetre nevelés nem teljes az ország, a haza, illetve a szűkebb haza pl. a Rábaköz földrajzának ismerete nélkül. Ezért örülök annak, hogy a Rábaközi Napok alkalmával hazánkban ezt a gazdag, kitűnő természetföldrajzi potenciállal rendelkező, régi hagyományokat őrző, a haladás iránt érzékeny lakosságú tájáról természeti földrajzi szempontból beszélhetek.

A *Rábaköz hazánk egyik kistája*. A magyar földrajzkutatók jelentékeny munkával elkészítették hazánk hierarchikus tájbeosztását: azaz az országot hat nagytájra, a nagytájakat középtájakra, ezeket kistájakra osztották. Így a Rábaköz kistája a Kisalföld nagytáján belül a Győri-medence középtájához tartozik, és *hazánk egyik legfiatalabb tája*. A legfiatalabb jelzőt geológiailag kell érteni.

Egészen a geológiai harmadkor második feléig szárazulat volt, a kisalföldi masszívum egykori kritályos hegység tömbje foglalta el a területét, amely számottevően magasabb volt a mai Dunántúli-középhegység akkori felszínénél.

A kisalföldi medence, benne a Rábaköz kialakulása az alaphegység egyenlőtlen, aránylag lassú süllyedésével a miocén derekán kezdődött. Később a süllyedés meggyorsult és a Pannon-tenger 1000–3000 m vastag agyagos, márgás és homokos üledékei borították be az eredeti felszínt.

A pannon időszak végén a Kisalföld egészen általános emelkedés kezdődött. A pliocén-pleisztocén határán bekövetkező szerkezeti mozgások újabb emelkedést okoztak. Ekkor működtek a Kisalföld déli felében a bazaltvulkánok (Somló, Ság). Ekkor már nem tenger borította a területet, hanem sekély édesvízi beltórendszer, amelyben folyóvízi lerakódások kezdődtek. A folyóvizek az Ős-Duna és mellékvei áramlása dél felé, a Kisalföldtől a Nyugat-Dunántúlon keresztül a Dráva menti süllyedéknek tartott. A homok lerakódása majdnem a pleisztocén (jégkorszak) elejéig tartott.

¹Előadás a Rábaközi Napok '81 rendezvényein Csornán a honismereti tanácskozásokon, 1981. június 8-án.